

Moskvarättegångarna

Fallet Bucharin

Bucharin tillhör de mest kända offren för Stalins utrensningar. I denna artikel tittar vi lite närmare på tre ”olika” Bucharin-upplagor, sådana som de framträder i dåtida dokument.

Ärkeskurken

I mars 1938 iscensattes den 3:e Moskvarättegången (1938). På de anklagades bänk satt flera kända bolsjevikledare, av vilka flera varit med i bolsjevikpartiet sedan långt före Oktoberrevolutionen 1917. Dit hörde *Krestinskij*, medlem i partiet sedan 1903, *Rakovskij* som tillhört den socialistiska och kommunistiska rörelsen sedan 1890, och Nikolaj Ivanovitj *Bucharin*, som redan som sjutton-åring (1906) anslöt sig till bolsjevikerna (för detaljer om anklagade och om denna och övriga rättegångar, se K-Å Anderssons artikel [Om Moskvarättegångarna](#) i *Lögnens renässans*).

Vid den 3:e Moskvarättegången anklagades (och dömdes) Bucharin & Co för att vara förhårdade brottslingar, terrorister, spioner, skadegörare, sabotörer och mördare som haft som mål att döda Stalin och Co, återupprätta kapitalismen, stycka upp Sovjetunionen med hjälp av utländska makter m m. Liknande anklagelser hade också de åtalade i de tidigare Moskvarättegångarna ställts inför, fast anklagelseakten blev allt groteskare för varje rättegång – enligt denna tredje rättegång så hade de åtalade konspirerat mot Sovjetstaten från Oktoberrevolutionens första dagar (och då bl a deltagit i en komplot för att mörda Lenin 1918) – eller ännu lägre tillbaka i tiden.

Några citat ur *Anklagelseakten* under 1938 års rättegång får illustrera det hela:

Medlemmarna i ’högerens och trotskisternas block’, vilka icke hade något stöd i Sovjetunionen, satte, i kampen mot den socialistiska samhälls- och statsordningen i Sovjetunionen och för övertagandet av makten, uteslutande sitt hopp till den väpnade hjälpen från de utländska angriparna, vilka lovat hjälpa de sammansvurna under förutsättning av att man genomförde sönderstyckandet av Sovjetunionen och avskiljandet från Sovjetunionen av Ukraina, kustområdet i Fjärran Östern, Vitryssland, de mellanasiatiska republikerna, Georgien, Armenien och Aserbejdjan. En dylik överenskommelse underlättades därigenom, att många ledande medlemmar av denna sammansvärjning sedan lång tid var agenter för utländska maktens spionage, och under loppet av flera år har utövat spioneri till förmån för dessa.

...

Detta gäller framför allt sammansvärjningens inspiratör – folkfienden *Trotskij*. Hans förbindelse med Gestapo bevisades fullständigt under processerna mot Trotskij-Sinovjevs terroristiska centrum 1936 och mot det sovjetfientliga trotskistiska centrum i januari 1937. Under förundersökningen har det konstaterats, att Trotskij stod i förbindelse med den tyska spionagetjänsten redan sedan 1921 och med den engelska Intelligence Service sedan 1926.

...

Ledarna för ”Högerens och trotskisternas block”, däribland *Rykov*, *Bucharin* m. fl., var fullkomligt informerade om sina medsammansvurnas spioneriförbindelser och uppmuntrade med alla medel en utvidgning av dessa förbindelser.

Överenskommelsen med det utländska spionaget underlättades även därigenom, att en del av de anklagade varit provokatörer och agenter i den tsaristiska ochranans tjänst.

...

Den anklagade Bucharin var informerad om L. Trotskij's förhandlingar med de tyska fascisterna och förberedde på samma sätt som L. Trotskij Sovjetunionens nederlag och avskiljandet av Ukraina, Vitryssland, kustområdet i Fjärran Östern, Georgien, Armenien, Aserbejdjan och de mellanasiatiska republikerna.

...

Genom undersökningen konstaterades, att redan 1918, omedelbart efter oktoberrevolutionen, i perioden, då freden i Brest-Litovsk ingicks, Bucharin och hans grupp av s. k. ”vänster”-kommunister och Trotskij jämte sin grupp gemensamt med ”vänster”-socialrevolutionärer organiserade en sammansvärjning mot Lenin i egenskap av ledare för sovjetregeringen. Bucharin och andra sammansvurna syftade till, vilket

framgår av undersökningsmaterialet, att bryta freden i Brest-Litovsk, störta sovjetregeringen, häkta och mörda Lenin, Stalin och Sverdlov och bilda en ny regering av Bucharinanhängare, vilka då för tiden kallade sig ”vänster”-kommunister för att dölja sig, av trotskister och ”vänster”-socialrevolutionärer.

...

(Ur *På vakt mot fascismen. Rättegångsreferat från processen mot 'Högerns och trotskisternas block'*, Arbetarkultur 1938, s. 9ff. Hela [anklagelseakten](#) publiceras f ö samtidigt med denna artikel)

Och Bucharin erkände att han var skyldig till dessa brott. Så då måste han väl vara det... Eller?

Visionären

Den andra ytterligheten finner vi i Bucharins s k testamente, ett brev som han lämnade till sin hustru, Anna Larina Bucharina. Bucharin ville att brevet skulle bevaras till eftervärlden och att hon, när tiderna ändrats, skulle begära att han återupprättades och rentvåddes från alla anklagelser. Bucharina citerar brevet i sin gripande bok ”I minnenas labyrinter”, som i detalj skildrar den ”helvetesmaskin” som drabbade Bucharin, henne själv och familjen (hon hamnade i Gulag som hustru till en ”kontrarevolutionär”, medan deras lille son placerades på barnhem). I boken beskriver hon hur snaran drogs åt kring Bucharin och hur familjen slets mellan hopp och förtvivlan. Boken är en gripande skildring av en ung kvinna som viger sitt liv till att återupprätta sin mans och sin egen heder. Boken finns översatt till svenska (utgiven 1991 på Natur och kulturs förlag) och rekommenderas varmt för läsning.

Jag ska här citera brevet ur Bucharinas bok, men tar också med några inledande rader där hon beskriver lite om hur hon bar sig åt för att bevara brevet:

”N I:s brevtestamente bevarade jag i minnet i många år. I förvisningen skrev jag ned brevet vid flera tillfällen men förstörde texten igen av rädsla för upptäckt. Det var först efter den 20:e som jag vågade behålla den nedskrivna texten. Jag har fortfarande kvar den. Papperet är redan gulnat. Här följer den fullständiga texten till Nikolaj Bucharins brev:

Till en framtida generation partiledare

Jag lämnar livet. Jag lägger inte ned mitt huvud för den proletära stridsyxan, som måste vara skoningslös men också moraliskt ren. Jag känner min maktlöshet inför den helvetesmaskin som, förmodligen genom bruk av medeltida metoder, besitter en ofantlig kraft, fabricerar organiserat förtal och agerar djärvt och självsäkert.

Dzerzjinskij finns inte längre i livet. Glömnda är tjejkans stora traditioner från den tid då revolutionens idé var ledstjärnan för dess handlande, rättfärdigade hårdhet mot fiender och skyddade staten mot varje slag av kontrarevolution. Därför tillvann sig tjeckaorganen ett särskilt förtroende, en särskild ära, auktoritet och respekt. I dag är de så kallade NKVD-organen i det stora hela en urartad organisation bestående av idélösa, demoraliserade, välavlönade funktionärer, som utnyttjar tjejkans tidigare auktoritet och spelar Stalins sjukliga misstänksamhet (eller något ännu värre) i händerna. Jagande efter ordnar och ära bedriver de sin ruttna verksamhet, för övrigt utan att inse att de samtidigt förintar sig själva, eftersom historien inte tål vittnen till illdåd?

Dessa ”mirakulösa” organ kan krossa varje ledamot av centralkommittén och varje partimedlem och förvandla honom till förrädare och terrorist, sabotör och spion. Om Stalin tvivlade på sig själv skulle bekräftelsen komma ögonblickligen.

Ovädersmoln drar ihop sig över partiet. Enbart mitt fullständigt oskyldiga huvud kommer att dra med sig tusentals andra oskyldiga. Det gäller ju att skapa en organisation, en ”bucharinsk organisation”. I verkligheten existerar den inte i dag, när jag sedan sju år tillbaka inte haft en tillstymmelse till meningsskiljaktigheter med partiet, och den existerade inte ens då, under högeroppositionens år. Rjutins och Ugjanovs hemliga organisationer hade jag ingen kännedom om. Rykov, Tomskij och jag framförde våra åsikter öppet.

Jag har tillhört partiet sedan jag var arton år och mitt livs mål och syfte har alltid varit att kämpa för arbetarklassens intressen, för socialismens seger. I dessa dagar publicerar en tidning med det heliga namnet Pravda (Sanningen) det ruttnaste förtal om att jag, Nikolaj Bucharin, skulle ha velat rasera oktoberrevolutionens landvinningar och återinföra kapitalismen. Det är en oerhörd oförsämndhet. I fråga om fräckhet och ansvarslöshet mot folket är det en lögn som bara kan mäta sig med ett påstående i stil med att Nikolaj Romanov (tsar Nikolaus II) skulle ha vigtt sitt liv åt att bekämpa kapitalismen och monarkin och ägnat sig åt att genomföra en proletär revolution.

Om jag vid mer än ett tillfälle misstog mig i fråga om de metoder med vilka socialismen bör byggas må eftervärlden inte döma mig strängare än Vladimir Iljitj Lenin gjorde. Det var första gången vi var på väg mot ett gemensamt mål, på en väg som ännu ingen beträtt. Tiderna och sederna var andra. Pravda hade en debattbilaga, alla diskuterade, sökte vägar, grälade, försonades och gick vidare tillsammans.

Jag vädjar till er, en framtida generation partiledare, som fått historiens uppdrag att reda ut den monstruösa härva av förbrytelser som blir allt våldigare i dessa ohyggliga dagar och som flammor upp och kväver partiet.

Jag vädjar till samtliga partimedlemmar!

Under dessa dagar, som kanske är de sista i mitt liv, är jag förvissad om att den smuts som vräkts över mig förr eller senare oundvikligen kommer att rensas bort.

Jag har aldrig varit någon förrädare. Utan att tveka skulle jag ha kunnat offra mitt eget liv för att rädda Lenins. Jag älskade Kirov, jag hade inga lömska planer mot Stalin.

Jag ber den nya, unga och hederliga generationen partiledare att läsa upp mitt brev på centralkommitténs plenum, rentvå mig och återge mig mitt partimedlemskap.

Kamrater, ni skall veta att också en droppe av mitt blod finns på den fana ni bär på den segerrika vägen till kommunismen?.

Så långt Bucharina och Bucharin. I likhet med många andra olyckssystrar, försökte Bucharina länge få sin man återupprättad och till slut lyckades hon (1988).

Vad tycks? Verkar detta vara den ondskefulle, kallhamrade, förhårdade brottsling, som Moskva-rättegången ville få honom att framstå som? Vilken version är rimligast med tanke på Bucharins bakgrund: superskurken eller den Bucharin som vill att eftervärlden ska veta att han var oskyldig?

Människovrakat

Den sista versionen är också ett brev, fast till Stalin. Brevet är skrivet efter Bucharin genomgått en grundlig ”rannsaking” och anklagelsepunkterna är klara – Bucharin är preparerad för att spela sin roll i det kommande rättegångsdramat. Brevet finns i engelsk översättning i Getty and Naumov: *The Road to Terror* (sid. 556-560). Den svenska översättningen (från engelska versionen) är utförd av Göran Källqvist. Även noterna (notnumren anges inom parentes) kommer från *The Road*....

Bucharins brev till Stalin, 10 december 1937 (1)

Mycket hemligt [*ves'ma sekretno*]

Personligt

Anhåller att ingen får läsa detta brev utan J V Stalins uttalade tillstånd.

Till: J V Stalin. 7 sidor + 7 sidor anteckningar. (2)

Josef Vissarionovitj:

Detta är kanske det sista brev jag skriver till dig innan min död. Det är därför jag ber dig om tillåtelse att jag, trots att jag är fängslad, får skriva detta brev utan att tillgripa officiellt språk [*ofitsial'sjtjina*], än mer som jag skriver brevet enbart till dig: själva faktum att det existerar eller ej kommer helt att ligga i dina händer.

Jag har kommit till sista sidan i mitt drama och kanske i mitt liv. Jag våndades innan jag tog fram penna och papper – när jag skriver detta ryser jag i hela kroppen av oro och av tusen känslor som river i mig, och jag kan nästan inte behärska mig. Men just på grund av att jag har så lite tid kvar vill jag *ta avsked* av dig på förhand, innan det är försent, innan min hand slutar skriva, innan mina ögon sluts, medan min hjärna fortfarande fungerar.

För att undvika alla missförstånd vill jag ända från början säga att vad *världen i stort* (samhället) anbelangar: a) har jag inte för avsikt att ta tillbaka något som jag skrivit ner [erkänt], b) har jag i *denna* mening inte för avsikt att be dig eller vädja till dig om något som kan ändra den riktning mitt fall har. Jag skriver detta som din *personliga* information. Jag kan inte lämna detta liv utan att skriva dig dessa sista rader – därför att jag lider helveteskval som du bör känna till.

1) På den avgrundens rand varifrån det inte finns någon återvändo, i väntan på döden, säger jag till dig på hedersord, att jag är oskyldig till de brott jag erkände under utredningen.

2) När jag – så gott jag kan – ser tillbaka på allt jag kan minnas, kan jag bara tillägga följande observationer till det jag redan sagt vid plenarmötet:

a) Jag hörde en gång någon säga att någon hade skrikit något. Jag tror nog att det var Kuzmin, men jag hade aldrig lagt någon särskild betydelse vid det – det hade aldrig ens slagit mig.

b) Aichenvald sade till mig i förbigående, *post factum* när vi var ute och promenerade, om konferensen som jag *inte visste något* om (inte heller kände jag till Rjutin-plattformen) ("gänget hade träffats, och det lästes en rapport") - eller något åt det hållet. Och ja, jag dolde detta faktum, eftersom jag tyckte synd om "gänget".

c) Jag var också skyldig till dubbelspel 1932 i relationerna till mina "anhängare". Jag trodde verkligen att jag på så sätt skulle *vinna tillbaka dem helt och hållet till partiet*. Annars hade jag fjärrmat dem från partiet. Det var allt. Med detta rentvår jag *fullständigt* mitt samvete. *Resten ägde antingen aldrig rum, eller, om det gjorde det, hade jag ingen som helst aning om det.*

Så vid plenarmötet sade jag sanningen och *inget annat än sanningen*, men ingen trodde mig. Och här och nu talar jag absolut sanning: alla de senaste åren har jag ärligt och uppriktigt genomfört partilinjen och har lärt mig att på ett vist sätt hålla av och älska dig.

3) Jag hade ingen annan "utväg" än att bekräfta andras anklagelser och vittnesmål och närmare utveckla dem. Annars skulle det ha visat sig att jag inte hade blivit "oskadliggjord".

4) Frånsett yttre faktorer och frånsett argument #3 ovan, har jag mer eller mindre utarbetat följande uppfattning om vad som händer i vårt land:

Det finns något *stort och djärvt i den politiska tanken* på en allmän utrensning. Den är a) knuten till förkrigs-situationen och b) knuten till övergången till demokrati. Utrensningen omfattar 1) skyldiga, 2) misstänkta personer, och 3) potentiellt misstänkta personer. Denna uppgift kunde inte ha skötts utan mig. Vissa neutraliseras på ett sätt, andra på ett annat sätt och en tredje grupp på ytterligare ett annat sätt. Garantin för allt detta är faktum att människor oundvikligen talar om varandra, och i och med det väcker de en *allt större* misstro mot varann. (Jag bedömer detta efter egna erfarenheter. Hur jag rasade mot Radek, som hade smutskastat mig, och sedan följde jag själv i hans spår...) På detta sätt skaffar sig ledningen en *fullständig garanti* för sig själv.

Tro för guds skull inte att jag här uttrycker något klander, ens i mina innersta tankar. Jag är inte född igår. Jag vet alltför väl att *stora* planer, *stora* idéer, och *stora* intressen har företräde över allting annat, och jag vet att det vore småsint av mig att *jämställa* frågan om min person med de *universellt-historiska* uppgifter som först och främst vilar på dina axlar. Men det är här jag känner min *största* vånda och står inför min största, plågsamma paradox.

5) Om jag var absolut säker på att dina tankar följde just denna bana, skulle jag känna mig mycket lugnare. Nå, än sen då! Om det måste vara så, så må det bli så! Men tro mig, mitt hjärta brister när jag tänker på att du kanske *tror* att jag är skyldig till dessa brott och att du djupt i ditt hjärta *själv* tror att jag verkligen är skyldig till alla dessa fasor. Vad skulle det betyda *i så fall*? Skulle det visa sig att jag har hjälpt till att beröva [partiet] på många personer (till att börja med mig själv!) – det vill säga att jag med berätt mod begått en *illgärning*?! I så fall kunde en sådan handling aldrig rättfärdigas. Jag är alldeles yr av förvirring, och det känns som om jag skriker det högsta jag kan. Det känns som om jag slår huvudet i väggen: för *i så fall* har jag orsakat andras död. Vad skall jag göra? Vad skall jag göra?

6) Jag hyser inte ett uns av agg mot någon, och inte heller är jag bitter. Jag är inte kristen. Men jag har förvisso mina funderingar. Jag tror att jag straffas för de år när jag verkligen drev en kampanj. (3) Och om du verkligen vill veta, är jag mer än något annat betryckt av ett faktum, som du kanske har glömt: en gång, mest sannolikt på sommaren 1928, var jag hemma hos dig, och du sade till mig: "Vet du varför jag betraktar dig som min vän? Du kan väl trots allt inte smida ränker, eller hur?" Och jag sade: "Nej, det kan jag inte." Vid den tidpunkten hängde jag ihop med Kamenev ("första träffen"). (4) Tro det eller ej, men *detta* faktum gör sig gällande i mitt sinne på samma sätt som arvssynden gör för en jude [*sic*]. Oh Gud, vilket barn jag var! Vilken dåre! Och nu får jag betala med min ära och mitt liv. Förlåt mig för *detta*, Koba. Jag gråter medan jag skriver. Jag behöver ingenting längre, och du vet säkert själv att jag troligen förvärrar min situation genom att tillåta mig att skriva allt *detta*. Men jag kan bara inte, jag kan helt enkelt inte hålla tyst. Jag måste ge dig mitt slutliga "farväl". (5) Det är därför jag inte hyser agg mot någon, inte mot [parti- och stats-] ledningen eller utredarna eller någon mitt emellan. Jag ber om din förlåtelse, även om jag redan straffats så mycket att allting fördunklats kring mig, och mörkret har sänkt sig över mig.

7) När jag hallucinerade såg jag dig flera gånger, och en gång såg jag Nadezjda Sergejevna. (6) Hon gick fram till mig och sade: "Vad har de gjort med dig, Nikolaj Ivanovitj? Jag skall säga till Josef att utverka din frihet." Detta var så verkligt för mig att jag höll på att skriva dig ett brev för att be dig att... utverka min frihet! I mitt sinne hade verklighet och drömmar alldeles blandats ihop. Jag vet att Nadezjda Sergejevna aldrig skulle ha trott att jag hyst några elaka tankar mot dig, och inte för inte skapade mitt eländiga undermedvetna denna villfarelse i mig. Vi talades vid i timmar du och jag... Oh, Herre, om det bara fanns någon apparat som gjorde det möjligt för dig att se min hudflängda och uppfläktade själ! Om du bara kunde se hur fäst jag är vid dig, både till kropp och själ, till skillnad från vissa personer som Stetskij eller Tal. (7) Nå, nog med "psykologi" – förlåt mig. Ingen ängel kommer att uppenbara sig nu för att ta svärdet ur Abrahams hand. Mitt slutgiltiga öde skall fullbordas.

8) Tillåt mig slutligen att gå vidare till mina sista mindre önskemål.

a) Det vore tusen gången enklare för mig *att dö* än att gå igenom den kommande rättegången: jag vet helt enkelt inte hur jag skall kunna kontrollera mig – du känner till vem jag är: jag är varken fiende till partiet eller till Sovjetunionen, och jag kommer att göra allt i min makt [för att tjäna partiets sak], men under sådana förhållanden är min styrka minimal och starka känslor stiger i min själ. Jag ber på mina bara knän, glömmet all skam och stolthet, och ber dig att inte tvinga mig att gå igenom den [rättegången]. Men det är troligen redan omöjligt. Jag ber dig att om möjligt låta mig dö innan rättegången. Jag känner naturligtvis till hur strängt du betraktar sådana saker.

b) Om jag skulle bli dömd till döden ber jag dig på förhand enträget, jag bönfäller dig på allt du håller kärt, att jag inte skall bli skjuten. Låt mig istället få dricka gift i min cell. (Låt mig få morfin så att jag kan somna och aldrig mer vakna upp.) För mig är detta ytterst viktigt. Jag vet inte vilka ord jag skall uppbringa för att bönfälla dig att erbjuda mig *detta* som en akt av välgärning. Det kommer ju trots allt inte att betyda något politiskt, och dessutom kommer ingen att få reda på något om det. Men låt mig tillbringa mina sista ögonblick så som jag önskar. Ha medlidande med mig! Säkerligen förstår du – så väl som du känner mig. Ibland kan jag titta döden rakt i ansiktet, precis som jag mycket väl vet att jag är förmögen till modiga handlingar. Andra gånger är jag så förvirrad att jag tappar all kraft. Så om straffet blir döden, låt mig få en kopp morfin. Jag *tigger och ber* dig....

c) Jag ber dig att jag skall få ta avsked av min hustru och min son. Jag behöver inte säga farväl till min dotter. Jag tycker synd om henne. Det skulle vara alltför smärtsamt för henne. Det skulle också vara alltför smärtsamt för Nadja (8) och min fader. Anjuta (9) å andra sidan, är ung. Hon kommer att klara det. Jag skulle vilja växla några sista ord med henne. Jag skulle vilja ha tillåtelse att träffa henne *före* rättegången. Mina argument för det är följande: om min familj ser vad jag *erkänner*, kanske de kan begå självmord av ren

övertäckning. Jag måste på något sätt förbereda dem för det. För mig förefaller det vara i falllets och dess officiella tolknings intressen.

d) Om (10), tvärt emot vad jag tror, mitt liv skulle sparas, anhåller jag (även om jag först skulle vilja diskutera det med min hustru) om följande:

*) Att jag skall landsförvisas till USA i x antal år. Mina argument för det är: jag skulle själv föra en kampanj [för] rättegångarna, jag skulle strida på liv och död mot Trotskij, jag skulle vinna över stora delar av den vacklande intelligentsian, jag skulle i själva verket bli Anti-Trotskij, och skulle genomföra detta uppdrag på ett stort sätt och förvisso med stor entusiasm. Du skulle kunna skicka med mig en hög säkerhetsofficer [från tjeckan], och som ytterligare försäkring skulle du kunna behålla min hustru här i sex månader till jag har bevisat att jag verkligen slår Trotskij och Co på käften, etc.

***) Men om du hyser de minsta tvivel, landsförvisa mig då till ett läger i *Petjora* eller *Kolyma*, till och med i 25 år. Där skulle jag kunna starta: ett universitet, ett museum för den lokala kulturen, tekniska stationer, och så vidare, institut, ett konstgalleri, ett etnografiskt museum, ett zoologiskt och botaniskt museum, en tidning eller tidskrift för lägret.

Kort sagt slå mig ner där för resten av mina dagar, och genomföra ett kulturellt pionjärsarbete och initiativrikt arbete.

Hursomhelst slår jag fast att skulle arbeta som en dynamo varhelst jag skulle bli skickad.

Men, för att säga som det är, har jag inte stora förhoppningar om det, eftersom själva det faktum att direktiven från februariplenumet har förändrats talar för sig själv (och jag ser alltför väl att allt talar för att en rättegång kommer att äga rum vilken dag som helst).

Och detta verkar vara mina sista önskemål (en sak till: mitt *filosofiska arbete* som blir kvar efter mig – jag har gjort en hel del användbart arbete där).

Josef Vissarionovitj! Med mig har du förlorat en av dina mest kunniga generaler, en som verkligen är dig hängiven. Men allt detta tillhör det förgångna. Jag minns att Marx skrev att Alexander den förste till ingen nytta förlorade en stor hjälpare i Barclay de Tolly, sedan den senare anklagats för förräderi. Det känns bittert att reflektera över allt detta. Men jag förbereder mig mentalt för att lämna denna jämmerdal, och inom mig hyser jag bara en stor och gränslös kärlek till alla er, till partiet och till saken. Jag gör allt som är mänskligt möjligt och omöjligt. Jag har skrivit om allt detta till dig. Jag har satt streck på alla t och punkt över alla i. Jag har gjort detta *på förhand*, eftersom jag inte har en aning om vilket tillstånd jag kommer att befinna mig i imorgon och i övermorgon, etc. Eftersom jag är neurasteniker kanske jag kommer att vara så helt apatisk att jag inte kommer att kunna röra ett finger.

Men nu skriver jag, trots huvudvärk och tårar i ögonen. Nu är mitt samvete rent inför dig, Koba. Jag ber en sista gång om förlåtelse (endast i ditt hjärta, inte på andra sätt). Av denna orsak omfamnar jag dig i mitt sinne. Farväl för evigt och minns med vänlighet din djupt olycklige

N Bucharin

10 december 1937

Noter (till Bucharins brev)

1. *Istotjnik*, 1993/0, 23-25. Alla kursiveringar är Bucharins. I hela brevet tilltalar Bucharin Stalin med den förtroliga termen *ty*. (Engelske översättarens anmärkning)
2. Anteckningarna har inte kunna återfinnas i arkiven.
3. Mot partilinjen? (Engelske övers anm)
4. Syftar bildligt på en politisk romans. (Engelske övers anm)
5. *Prosti* kan betyda både "farväl" och "förlåt mig". (Engelske övers anm)
6. Stalins framlidna hustru.
7. Tjänstemän i partiets pressavdelning som vittnade mot Bucharin när han ledde *Izvestija*.
8. Bucharins första hustru.
9. Bucharins dåvarande hustru.
10. Efter det inledande "Om" hade Bucharin strukit över orden "ni har bestämt på förhand". Ur Yu. Murins bifogade noter. (Engelske övers anm)

Kommentarer till breven

Att den Bucharin som möter oss i brevet till Stalin är nedbruten man, det är inte särskilt svårt att inse. Och med lite kunskaper om bakgrunden och om de metoder som användes för att framtvunga bekännelser, så är det heller inte speciellt svårt att förstå varför Bucharin är knäckt (se kapitlet om *Moskvarättegångarna i Lögnens renässans* för en diskussion om detta).

Bucharin bedyrar åter sin oskuld, samtidigt som han lovar att stå för sina ”erkännanden” under rättegången. Han försöker blidka Stalin, han riktigt krälar i stoftet, han ber för sitt liv, och i ett närmast surrealistiskt avsnitt erbjuder han sig t o m att åka till USA, för att ... ja, just det bekämpa trotskismen...

Samtidigt försöker Bucharin förtvivlat finna något positivt i att offras i detta cyniska spel, att han offras för något som i slutändan ändå ska bli något gott. Fast han känner sig inte övertygad om detta heller (fattas bara annat – detta är ytterligare ett exempel på hur knäckt Bucharin är).

Vad säger nu detta oss?

Ett sätt att avfärda denne Bucharin är att som signaturen *Kisaragi* gör i en debatt om Moskvarättegångarna på webbplatsen *socialism.nu*. Han konstaterar att detta Bucharin-brev: ”Skiljer sig en del från frugans variant, inte sant? Skriven på äkta Bukharin-vis med hans känslomässiga utsvävningar.”

Vad vill egentligen vår Bucharin-”expert” (signaturen *Kisaragi*) ha sagt med sin kommentar? Att han känner till att Bucharin var en känslös person, som både kunde fatta humör och bli deprimerad. Ja, Bucharin var en sådan människa (vad är det för fel med det?), men han var också känd för att vara en mycket sympatisk personlighet – det var ingen tillfällighet att Lenin betecknade honom som ”partiets favorit”. Men bortsett från detta, vart vill K. komma? Att Bucharina hittat på Bucharins ”testamente”, att hennes bok är mer eller mindre fria fantasier och att det är den verkliga Bucharin som talar i brevet till Stalin?

Man får hoppas att vår Bucharin-”expert” är ung och att han mognar, ty hans anmärkning visar att han saknar (eller undertrycker) den inlevelseförmåga och fantasi som behövs för att kunna förstå vad det är för människa som framträder i brevet till Stalin: Stalin-brevets Bucharin är en knäckt människa. Det är slutresultatet av en lång ”resa”. Resan mot ”avgrunden” började 1928, under kampen mot ”högeroppositionen”, då Bucharin råkade i onåd (han förlorade bl a sin plats i Politbyrån). 1934 togs Bucharin delvis på nåder igen och han blev redaktör för tidningen *Izvestija*. Fr o m 1936, i samband med första Moskvarättegången började dock tumskrubarna åter dras åt. Under denna rättegång framkom nämligen för Bucharin komprometterande uppgifter (genom de anklagades vittnesmål givetvis) och en utredning inleddes. Slutoffensiven inleddes vid ett möte med partiets CK (centralkommitté) i början av december 1936, där häftig kritik riktades mot Bucharin. CK-mötet följdes av en Bucharin-fientlig kampanj, vars kulmen kom vid ett CK-möte i slutet av februari 1937.

Anklagelser mot Bucharin baserades (som vanligt) till stor del på andras ”vittnesmål”, dvs framtvingade ”bekännelser”, från andra. Vid alla möten där Bucharin var närvarande, så nekade han till brott och till att ha ljugit. (*The Road to Terror*, A.a. sid. 303ff innehåller utdrag ur flera dokument från denna ”förberedelseperiod”) (1)

Bucharins protester hjälpte inte. Efter CK-mötet i februari arresterades han och den ”rättsliga” prövningen började, dvs det maskineri som skulle tvinga honom att ”bekänna” sina ”brott” sattes igång. Det är väl känt vilka slags metoder som kom till användning vid sådana förhör – förhørsledarna hade en rik uppsättning av fysiska och psykiska påtryckningar (inklusive tortyr) att välja

mellan (för detaljer, se K-Å:s artikel). Vilka metoder som kom till användning mot just Bucharin, det vet vi inte, men vi kan vara övertygade om att man tillgrepp alla medel som ansågs vara nödvändiga för att få honom att ”kapitulera” och ”erkänna”. Den Bucharin som vi möter i brevet till Stalin har gått igenom denna process och knäckts – hans personlighet har systematiskt brutits ned. Bödlarna har lyckats i sitt uppsåt: De har fått Bucharin att ”bekänna” de mest monstruösa, helt barocka brott.

Som vi redan påpekat så betonar Bucharin i Stalin-brevet att han är *oskyldig* till de brott som han erkänt, samtidigt som han lovar att erkänna sig skyldig i den kommande offentliga rättegången – han skriver att han ”vad *världen i stort* (samhället) anbelangar” inte har för ”avsikt att ta tillbaka något som jag skrivit ner [erkänt]”. Vad är den rimliga slutsatsen av detta?

Vad skulle det vara för mening att inför Stalin framhärda i att han var ”oskyldig” om detta var lögn och ”bevisningen” var vattentät (vilket vissa stollar brukar hävda om Moskvarättegångarna)? Vad skulle det vara för mening med att försöka ”lura” Stalin, som bättre än någon annan borde veta hur det faktiskt låg till? Nej, detta brev ger på intet sätt något stöd för uppfattningen att Bucharin var skyldig till anklagelserna, tvärtom – det är ytterligare ett grundskott mot den ståndpunkten.

Och så ytterligare en aspekt som det kan vara meningsfullt att reflektera över (och som signaturen Kisaragi tydligen tycker är anmärkningsvärd), nämligen skillnaderna mellan Bucharins brev till hustrun och det till Stalin.

För det första: Brevet riktar sig till två olika personer. Att Bucharin i brevet till hustrun försöker hålla modet uppe är väl ganska så naturligt, ty han vill givetvis att hustrun och resten av familjen ska kunna leva vidare (omtanken om familjen framkommer ju även i brevet till Stalin). Bucharin har också det politiska syftet att för framtiden bevara sanningen om sig själv – att han var oskyldig till de brott som han är anklagad för. Att förnedra sig inför hustrun, som han gör inför Stalin, finns det ju ingen som helst anledning till – hon kan ändå inget göra åt saken. Nej, brevet till hustrun är precis det man kan vänta sig av en person som Bucharin.

För det andra: Det brev som hustrun bevarade för eftervärlden formulerade Bucharin redan i februari 1937, dvs *innan* han arresterades och 10 månader innan han skrev brevet till Stalin!! Så ligger det till med den saken!

Moskvarättegångarna i ett större perspektiv

I kommande artiklar ska vi bl a titta på hur vissa av senare tiders försvarare av ”den stora terrorn”, argumenterar, bl a hur den gamle ryske stalinisten Molotov trasslar in sig i självmotsägelser när han försöker försvara rättegångarna. Här ska jag bara ge ett litet smakprov – Molotov medger att många erkännanden var överdrivna och felaktiga. Han säger bl a:

”Erkännandena verkade konstgjorda och överdrivna. Jag håller det för otroligt att Rykov, Bucharin, eller ens Trotskij skulle gått med på att avträda Sovjetiska Fjärran östern, Ukraina, eller ens Kaukasus till någon främmande makt. Jag anser det uteslutet. Men något slags snack fördes kring denna fråga, och senare överförenklade åklagaren det...” (*Molotov Remembers*, Chicago 1993, sid 264)

Därav drar Molotov dock inte den logiska slutsatsen, nämligen att rättegångarna var felaktiga, utan han menar att det är de anklagades fel: De skulle ha bekänt sådana fullkomligt absurda brott för att undergräva rättegångarnas trovärdighet. Det skulle således vara fråga om ytterligare ett skurkstreck, ett nytt sätt att ”bekämpa partiet”. Varför inte de skickliga domarna och åklagarna gjorde något åt detta lömska tilltag, det försöker inte Molotov reda ut. Det var ju t o m så, att åklagare och domare accepterade dessa ”bekännelser” med hull och hår, och skrev in allt i såväl anklagelseakt som domslut. Molotov ger oss på så vis ytterligare en bekräftelse på det vi redan vet, nämligen att det inte var sanningen som man var ute efter i Moskvarättegångarna.

En annan avslöjande ”detalj” är att Stalin & Co, efter Andra världskriget, då man fått tillgång till nazisternas arkiv, inte gjorde något för att med hjälp av dessa dokument ”bevisa” sanningshalten i rättegångarnas påståenden om de möten och andra förbindelser med nazistiska ledare som Trotskij m fl skulle ha haft. Saken togs heller inte upp vid Nürnbergrättegångarna. Och Molotov tar heller inte upp den tråden i sina ”memoarer”. Det som man möts av är en kompakt tystnad när det gäller detta, och det är ju inte så underligt, eftersom det givetvis inte finns några sådana bevis, för dessa konspirationer har aldrig existerat i verkligheten.

Det verkliga syftet med Moskvarättegångarna (och alla andra politiska rättegångar under dessa år), var att bli av med *all* verklig, inbillad och potentiell opposition. För att uppnå detta, dvs för att fysiskt kunna likvidera alla som, nu eller i framtiden, kunde misstänkas tillhöra eller stödja en sådan opposition, dög det inte att bara hävda det verkliga förhållandet – vem skulle ha accepterat dödsstraff för något som ingen betraktar som ett brott, dvs att deras enda ”brott” var att Stalin & Co misstänkte att de skulle kunde tänkas bilda oppositionsgrupper som på ett eller annat sätt ifrågasatte Stalins ställning och/eller den förda politiken. Sådana anklagelser skulle kanske t o m leda till att de åtalade betraktades som hjältar av många som tyckte att allt inte stod rätt till i Sovjetunionen. Nej, för att kunna döma dem till döden, behövde man, inför den inhemska befolkningen och den internationella opinionen, framställa de anklagade som föraktliga skurkar med oerhörda brott på sitt samvete.

Ett viktigt resultat av utrensningarna blev förvisso att Stalin stärkte sitt grepp över stats- och partiapparaten i Sovjet, men samtidigt medförde det att opportunister, smilfinkar, ja-sägare, lycksökare och karriärister som helt saknade moraliska skrupler, fyllde hålen efter de gamla kämparna, som måhända hade mjuknat och knäckts, men som tidigare givit prov på både mod och revolutionär anda och som kanske också skulle kunna visa det igen. (2) Stalin & Co likviderade det mesta av det som återstod av det gamla gardet, av vilka många viktiga liv för revolutionen innan Oktoberrevolutionen. Detta i motsats till exempelvis Moskvaprocessernas huvudåklagare, mensjeviken Vysjinskij, som gick med i bolsjevikpartiet först efter revolutionens seger (för att få makt och privilegier – och kanske också för att få nöjet att klämma åt gamla revolutionärer). Vilka konsekvenser detta fick för partiet kanske vore något att fundera över för dagens stalinister – här kanske man skulle hitta bättre förklaringar till ”revisionismens seger” och ”kapitalismens återupprättande” i Sovjet och Östeuropa än de vanliga ”kuppteorier” som man brukar svänga sig med.

Noter

(1) Rogovin, 1937: *Stalin's Year of Terror*, sid 87-238 innehåller en utförlig, på sovjetarkiven baserad historisk redogörelse för fallet Bucharin – bl a behandlas i detalj de CK-möten (i december 1936 och februari-mars 1937) som nämns i texten ovan. Läsverd är också den till svenska översatta Anna Larina Bucharinas *I minnets labyrinter*, som ger en personligt färgad skildring av det hela.

(2) I *Molotov Remembers* visar Molotov emellanåt (fast ofta är det är inte) stor klarsyn, t ex när han om utrensningar skriver (a.a. sid 255):

Att iscensätta en partirensning är mycket farligt. De bästa människorna är de som först utrensas. Många människor är ärliga och talar rent ut och utsluts, medan de som håller allt i det fördolda och är ivriga att fjäska för partiledarna behåller sina positioner.

14 maj 2006, reviderat (tillägg av noter) 15 juli 2006

Martin Fahlgren